

ระบบนิเวศที่ปรากฏในวรรณคดีตามหลักนิยาม 5 : ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับระบบนิเวศ*

The Ecosystem as Appeared in Literatures in accordance with the Five Aspects of Natural law : the Relation between Men and the Ecosystem

รุจี ตันติอศวโยธี

Rujee Tanti-atsawayothee

นิสิตปริญญาเอก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Doi: 10.14456/jmcupeace.2016.29

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระบบนิเวศที่ปรากฏในวรรณคดีโดยใช้หลักนิยาม 5 และเพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับระบบนิเวศที่ปรากฏในวรรณคดี ผลการศึกษาพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับระบบนิเวศที่มีลักษณะของการเกื้อกูลกัน มีปรากฏในวรรณคดีเรื่องศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช, โคลงทวาทศมาส, ภาพยี่ห่อโคลงประพาสธารทองแดง และเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับระบบนิเวศในรูปแบบของการทำลายล้างระบบนิเวศ มีปรากฏในวรรณคดีเรื่อง เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน และเรื่องชีวิตของฉันทนุกะระทิง

คำสำคัญ : ระบบนิเวศ, นิยาม 5, ความสัมพันธ์

*บทความจากคุษณินิพนธ์เรื่อง “การวิจารณ์วรรณคดีเชิงพุทธนิเวศ” บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Abstract

This article aims to study the ecosystem as appeared in literatures, through the five aspects of natural law. This is to examine the relation between men and the ecosystem. The outcome of the study show that the assistant relation were appeared in Silacharuk Phokhun Ramkhamhaeng Maharat, Khlong Davadosamas, Kap Ho Khlong Prapat Thanthongdaeng and Sepha Khun Chang Khun Phaen. The destructive relation were appeared in Sepha Khun Chang Khun Phaen and This Is My Life, The Baby Bull.

Keywords : Ecosystem, the Five Aspects of Natural Law, The Relation

บทนำ

สรรพสิ่งในโลกทั้งสิ่งมีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิตล้วนเป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศ ซึ่งสรรพสิ่งทั้งหลายเหล่านี้ไม่ได้อยู่โดยลำพังอย่างโดดเดี่ยว แต่มีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นระเบียบที่เรียกว่า “ระบบนิเวศมีภาวะความสมดุล (Steady State or Equilibrium)” เมื่อไรก็ตามที่ความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งเป็นไปอย่างไร้ระเบียบ ก็จะทำให้ความสมดุลของระบบนิเวศลดลง ซึ่งอาจเกิดจากสาเหตุหลายประการ เช่น เกิดการเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศอย่างรุนแรง เป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดไฟป่าหรือน้ำท่วม สาเหตุสำคัญที่สุดที่ทำให้ความสมดุลของระบบนิเวศลดลงนั้นเกิดจากการกระทำของมนุษย์ที่มีการบริโภคทรัพยากรเกินประมาณ เช่น การตัดไม้ทำลายป่าทำให้มีผลกระทบต่อบรรยากาศของป่าไม้ ที่ยังผลไปสู่ระบบสิ่งแวดล้อมย่อยอื่นๆ คือ ระบบสิ่งแวดล้อมสัตว์ป่า ระบบสิ่งแวดล้อมพืช ระบบสิ่งแวดล้อมดินและระบบสิ่งแวดล้อมน้ำ อีกทั้งยังส่งผลกระทบต่อเนื่องไปยังการดำรงชีวิตของสรรพสิ่งอื่นๆ แม้ว่ารัฐบาลและหน่วยงานต่างๆ ได้ใช้ความพยายามในการแก้ปัญหาการทำลายระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมด้วยวิธีการต่างๆ นับตั้งแต่การออกกฎหมาย การเชิญชวนให้อนุรักษ์ การแนะนำประชาสัมพันธ์ให้เห็นคุณค่าและโทษของการทำลายระบบนิเวศ แต่ถึงกระนั้นการทำลายระบบนิเวศก็ยังคงมีต่อไปและทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น

การที่ระบบนิเวศมีปัญหาหรือที่เรียกว่าระบบนิเวศขาดภาวะสมดุล (Ecological Imbalance) นั้นย่อมแสดงให้เห็นว่าความสัมพันธ์กันอย่างเป็นระเบียบของระบบนิเวศได้ถูก

ทำลายซึ่งหากเป็นการทำลายโดยธรรมชาติ ระบบนิเวศย่อมสามารถที่จะปรับความสมดุลได้ด้วยกลไกของระบบนิเวศเอง ดังนั้นสิ่งที่ควรจะได้รับ การตรวจสอบก็คือความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับระบบนิเวศตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันว่าเป็นอย่างไร โดยสิ่งที่จะเป็นเครื่องตรวจสอบได้ดีสิ่งหนึ่งก็คือวรรณคดี เหตุเพราะวรรณคดีเป็นดังกระจกเงาที่สะท้อนให้เห็นถึงสภาพสังคม วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และความเป็นปราชชาติ เป็นบันทึกของสังคมที่บางครั้งไม่มีบันทึกไว้ในประวัติศาสตร์ วิทย์ ศิวะศรียานนท์ ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับวรรณคดีว่า วรรณคดีไม่ใช่เป็นการแสดงออกอย่างเดียว หากเป็นสื่อสัมพันธ์ เป็นการแสดงความรู้สึก ความนึกคิดตลอดจนจินตนาการและประสบการณ์ของตนแก่ผู้อ่านและผู้อื่นด้วย ด้วยเหตุนี้ วรรณคดีจึงจำเป็นต้องมีการวิจารณ์เป็นเครื่องทดสอบหรือเป็นเครื่องวัดว่า ในการแสดงความรู้สึกนึกคิด จินตนาการ และประสบการณ์ของ นักประพันธ์แต่ละคนนั้น เป็นผลสำเร็จเพียงใดแค่ไหนหรือไม่ (วิทย์ ศิวะศรียานนท์, 2541 : 39-40)

ในขณะที่สังคมโลกกำลังเผชิญกับวิกฤตต่างๆ และมนุษยชาติกำลังเผชิญกับปัญหาใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมโลกนั้น กลุ่มคนจำนวนมากได้เพียรพยายามที่จะค้นคว้าหาคำตอบจากภูมิปัญญาดั้งเดิมและถือได้ว่า “เป็นขุมทรัพย์ที่ยิ่งใหญ่” ของมนุษยชาติ นั่นคือ “ศาสนา” โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระพุทธศาสนา ประเด็นสำคัญคือ การพยายามที่จะบูรณาการและหลอมรวมองค์ความรู้ทั้งในมิติของวิทยาการสมัยใหม่กับองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาให้เชื่อมประสานสอดคล้องกัน เพื่อส่งเสริมจุดเด่นระหว่างกัน และช่วยตอบปัญหาของมนุษยชาติร่วมกัน (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, 2555 : 11) และโดยเหตุที่พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาธรรมชาติ การนำเอาหลักนิยาม 5 ในพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นกฎของธรรมชาติมาเชื่อมโยงกับวรรณคดีและนิเวศวิทยาและใช้เป็นเครื่องมือวิจารณ์ตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับระบบนิเวศที่ปรากฏในวรรณคดี จึงน่าจะเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะนำไปสู่การโน้มน้าวให้เกิดจิตสำนึกทางนิเวศคือเกิดความตระหนักรู้อย่างชัดเจนในสำคัญของระบบนิเวศ เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับระบบนิเวศที่ปรากฏในวรรณคดี จำนวน 4 เรื่อง มีเกณฑ์ในการคัดเลือกคือ ต้องเป็นหนังสือที่มีคุณลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ 1) ได้รับการคัดเลือกให้เป็นวรรณคดี และ 2) ได้รับการคัดเลือกจากกระทรวงศึกษาธิการให้เป็นหนังสืออ่านสำหรับเยาวชนในสถานศึกษา ดังนี้

1. ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช
2. โคลงทวาทศมาส
3. กาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง

4. เสภาเรื่อง ขุนช้างขุนแผน
5. ชีวิตของฉันทน์ ลูกกระพริบ

ผลการวิจัย

แนวคิดเรื่องระบบนิเวศตามหลักนิยาม 5 ในพระพุทธศาสนา

1. ระบบนิเวศ

ระบบนิเวศ หมายถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตด้วยกัน และสิ่งมีชีวิตกับสิ่งแวดล้อมที่ไม่มีชีวิต ทำให้เกิดการหมุนเวียนแร่ธาตุอาหาร สารอาหาร และการถ่ายทอดพลังงานภายในระบบนั้น ระบบนิเวศในธรรมชาติมีทั้งขนาดใหญ่ เช่น มหาสมุทร ภาคพื้นดิน หรือขนาดเล็กๆ เช่น แอ่งน้ำ รอยเท้าสัตว์ที่มีตะไคร่น้ำ โปรโตซัว จุลินทรีย์ ระบบนิเวศสามารถเกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติและจากการสร้างของมนุษย์เรียกว่าระบบนิเวศเทียม เช่น ระบบนิเวศเมือง ระบบนิเวศตู้ปลา ระบบนิเวศ ตู้เรือนกระจก ระบบนิเวศไร่นาสวนผสม ฯลฯ ถึงแม้ระบบนิเวศจะมีขนาดแตกต่างกันก็ตาม แต่สิ่งสำคัญที่ถือว่าเป็นหัวใจของระบบคือ มีการถ่ายทอดพลังงานและสารอาหารโดยผ่านการกินต่อกันเป็นทอดๆ ที่เรียกกันว่า ห่วงโซ่อาหาร (Food chain) หรือ สายใยอาหาร (Food web) ซึ่งมุกดา สุขสมาน (2535 : 41) ได้อธิบายไว้ว่า “ระบบนิเวศเป็นหน่วยพื้นฐานเชิงหน้าที่ (Functional unit) ของสิ่งมีชีวิตและสภาพแวดล้อมที่ไม่มีชีวิต ซึ่งต่างมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของสิ่งมีชีวิตในโลกนี้ การทำหน้าที่ของสิ่งมีชีวิตจะก่อให้เกิดการหมุนเวียนของสสารระหว่างส่วนที่มีชีวิตและส่วนที่ไม่มีชีวิต ทำให้เกิดระบบนิเวศขึ้นมา”

ระบบนิเวศมีบทบาทและความสำคัญอยู่สองประการคือ บทบาทในการถ่ายทอดพลังงานและบทบาทในการหมุนเวียนของธาตุอาหาร โดยบทบาทในการถ่ายทอดพลังงานนั้นมีดวงอาทิตย์เป็นพลังงานเบื้องต้นที่ถ่ายทอดพลังงานลงสู่ผู้ผลิตซึ่งก็คือพืช จากนั้นผู้ผลิตจะใช้พลังงานจากแสงอาทิตย์ไปทำปฏิกิริยากับอินทรีย์สารจากสิ่งแวดล้อมที่เรียกว่า “กระบวนการสังเคราะห์แสง” จนได้เป็นอินทรีย์สาร แล้วจึงสะสมเป็นพลังงานเบื้องต้นเพื่อถ่ายทอดไปยังสัตว์ที่กินพืชเป็นอาหารต่อไป ส่วนบทบาทในการหมุนเวียนของธาตุอาหาร เป็นวัฏจักรจากสิ่งแวดล้อมเข้าสู่สิ่งมีชีวิตและสิ่งมีชีวิตจะปลดปล่อยลงสู่สิ่งแวดล้อมอีกทีหนึ่ง การหมุนเวียนของธาตุอาหารทำให้ปริมาณของสารในธรรมชาติมีอยู่อย่างไม่หมดสิ้นพอเพียงกับความต้องการของสิ่งมีชีวิตก่อให้เกิดความสมดุลของธรรมชาติ ทั้งบทบาทในการถ่ายทอดพลังงานและบทบาทในการหมุนเวียนของธาตุอาหารของระบบนิเวศนี้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นพร้อมกัน

2. ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตในระบบนิเวศ

สิ่งมีชีวิตในระบบนิเวศจะไม่ยอมอยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่จะอยู่อย่างมีความสัมพันธ์กันกับสิ่งมีชีวิตในระบบนิเวศเดียวกัน ขึ้นอยู่กับว่าจะสัมพันธ์กันในลักษณะใด ดังเช่น การที่เราได้ยินเสียงนกร้องเพลงอยู่บนต้นไม้ในสวนหลังบ้าน หากพิจารณาให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิตในระบบนิเวศของสวนหลังบ้านอย่างกว้างๆ อาจเป็นความสัมพันธ์ในลักษณะของการเกื้อกูลสนับสนุนซึ่งกัน (Symbiosis) เพราะนกได้พึ่งพาดินไม้เพื่อทำรัง หาอาหาร และจิกกินเมล็ดพันธุ์ไม้ ส่วนต้นไม้ได้นกช่วยขยายพันธุ์ แต่ในขณะเดียวกันการที่นกจิกหนอนในดอกไม้หรือผลไม้หรือใบไม้กินเป็นอาหาร จัดเป็นความสัมพันธ์แบบแข่งขันทำลาย (Antagonist) นักวิชาการแบ่งความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตไว้หลายลักษณะต่างกันสรุปได้กว้างๆ เป็น 4 ลักษณะคือ 1) การเกื้อกูลสนับสนุนซึ่งกันและกัน (Symbiosis) ความสัมพันธ์ในลักษณะนี้อาจเป็นการพึ่งพาแบบถาวร การพึ่งพาแบบชั่วคราว การอิงอาศัยกันตลอดชีวิต และการอิงอาศัยกันชั่วคราว 2) การแข่งขันทำลาย (Antagonist) ความสัมพันธ์ในลักษณะนี้อาจเป็น การล่าเหยื่อ การแก่งแย่ง การต่อต้าน และการกระทบกระทั่งอื่น 3) ภาวะปรสิต (Parasite) และ 4) ภาวะห่วงโซ่อาหาร (Food chain)

ระบบนิเวศใดที่มีความสัมพันธ์ระหว่างกันตามบทบาทและหน้าที่ทั้งหน้าที่ในการถ่ายทอดพลังงานและหน้าที่ในการหมุนเวียนธาตุอาหาร ก็จะทำให้ระบบนิเวศนั้นอยู่ในภาวะสมดุล ระบบนิเวศที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูงจะมีผลให้ระบบนิเวศอยู่ในภาวะสมดุล ซึ่งความหลากหลายทางชีวภาพนั้นประกอบด้วย ความหลากหลายของชนิด (Species diversity) ความหลากหลายทางพันธุกรรม (Genetic diversity) และความหลากหลายทางนิเวศวิทยา (Ecological diversity) ความหลากหลายทางชีวภาพช่วยให้มนุษย์ได้รับประโยชน์ในการบริโภค ทั้งในการนำมาใช้ประโยชน์อื่นๆ โดยปกติระบบนิเวศจะปรับตัวเข้าสู่ภาวะสมดุลได้โดยธรรมชาติ แม้ว่าองค์ประกอบของระบบนิเวศบางส่วนจะถูกทำลายไป แต่ระบบนิเวศส่วนใหญ่ถูกทำลายโดยฝีมือมนุษย์เช่น การทำการเกษตร การใช้ยากำจัดศัตรูพืชและสัตว์ ทำให้ความหลากหลายทางชีวภาพลดลง ทำให้เกิดสภาวะเรือนกระจก การเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศของโลก การลดลงของจำนวนโอโซน นักวิชาการท่านหนึ่งกล่าวว่า ภัยพิบัติที่ร้ายแรงที่สุดที่มนุษยชาติเคยประสบคือการลดลงของจำนวนโอโซน เกิดจากการลดลงของโอโซนในชั้นสตราโตสเฟียร์ เนื่องมาจากการใช้สารคลอโรฟลูโอโรคาร์บอน ซึ่งใช้ในสารทำความเย็นในเครื่องปรับอากาศ รถยนต์ ตู้เย็น น้ำยาดับเพลิง (นางนภัส คำวิญญู เทียงกมล, 2554 : 18 - 19)

3. นิยาม 5

นิยาม 5 หมายถึงกำหนดอันแน่นอน หรือความเป็นไปอันมีระเบียบแน่นอนของธรรมชาติ 5 อย่าง ประกอบด้วย อุตุนิยาม พีชนิยาม จิตตนิยาม กรรมนิยาม และธรรมนิยาม นิยาม 5 แสดงให้เห็นว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงทั้งที่เป็นรูปธรรมหรือนามธรรม เป็นวัตถุหรือเป็นจิตใจ ล้วนเป็นธรรมดาแห่งเหตุและปัจจัย ในสมังควลลิตาสนี อรรถกถาที่มุนิกาย มหาวรรค กล่าวถึงองค์ประกอบของนิยาม 5 ไว้ดังนี้ ชื่อนิยามนี้มี 5 อย่าง คือ กรรมนิยาม อุตุนิยาม พีชนิยาม จิตตนิยาม ธรรมนิยาม (พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล เล่ม 14 : 100) (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2552 : 152-153) อธิบายเรื่องนิยาม 5 ไว้ว่า พระพุทธศาสนา สอนหลักความจริงทั้งหลายทั้งปวงไม่ว่าจะเป็นคน สัตว์ หรือสิ่งของ เป็นรูปธรรมหรือนามธรรม เป็นวัตถุหรือเป็นเรื่องจิตใจ ไม่ว่าชีวิตหรือโลกที่แวดล้อมอยู่ก็ตาม ทั้งหมดล้วนเป็นไปตามธรรมดาแห่งเหตุปัจจัย เป็นเรื่องของปัจจัยสัมพันธ์ ธรรมดาที่ว่านี้มองด้วยสายตาของมนุษย์ เรียกว่า กฎธรรมชาติ หรือในภาษาบาลีว่า นิยาม แปลว่ากำหนดอันแน่นอน หรือแนวทางที่แน่นอน หรือความเป็นไปอันมีระเบียบแน่นอน เพราะปรากฏให้เห็นว่า เมื่อมีเหตุปัจจัยอย่างนั้นๆ แล้ว ก็จะมีความเป็นไปอย่างนั้นๆ แน่นนอน

1) อุตุนิยาม กฎของธรรมชาติที่เกี่ยวกับสิ่งไม่มีชีวิตในธรรมชาติ เช่น ลม ไฟ อากาศ ฤดูกาล ดิน น้ำ ความผันแปรของวัตถุ มีส่วนที่คล้ายคลึงกับองค์ประกอบของระบบนิเวศในส่วน of สิ่งที่ไม่มีชีวิต เป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ

2) พีชนิยาม กฎของธรรมชาติที่เกี่ยวกับ เรื่องพันธุกรรม มีส่วนที่คล้ายคลึงกับองค์ประกอบของระบบนิเวศในส่วน of สิ่งมีชีวิตที่เกี่ยวกับพันธุกรรม

3) จิตตนิยาม กฎของธรรมชาติที่เกี่ยวกับการทำงานของจิตที่ส่งผลให้เกิดพฤติกรรมต่างๆ ทั้งที่ดีและไม่ดี หากการทำงานของจิตเป็นกุศลก็จะเป็นพลังให้ทำความดี แต่หากการทำงานของจิตเป็นอกุศลก็จะชักนำให้ทำในสิ่งที่ชั่ว จิตตนิยามมีความเกี่ยวข้องกับระบบนิเวศในด้าน “นิเวศสำนึก” ของมนุษย์ที่มีต่อระบบนิเวศ

4) กรรมนิยาม กฎธรรมชาติที่กล่าวถึงการกระทำอันมีเจตนาของมนุษย์ และผลที่ได้รับจากการกระทำนั้น จริงอยู่ที่สัตว์ก็มีการทำกรรมเช่นกัน แต่การกระทำของสัตว์เป็นการกระทำด้วยสัญชาตญาณของการอยู่รอดเพื่อการดำรงชีวิต ดังนั้นผลแห่งการกระทำที่เกิดขึ้นย่อมมาจากมนุษย์ เพราะมนุษย์เป็นผู้บังคับควบคุมธรรมชาติและต่อสู้กับธรรมชาติ

5) ธรรมเนียม กฎแห่งธรรมชาติที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงเหตุผลระหว่าง 5 เหตุปัจจัยให้เกิดภาวะการขาดสมดุลของระบบนิเวศ “ธรรมเนียม” จึงเป็นหลัก ธรรมชาติที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์อันเป็นเหตุเป็นผลกันของนิยามทุกข้อหรือกฎแห่ง ธรรมชาติทุกข้อที่กล่าวมา

ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับระบบนิเวศที่ปรากฏในวรรณคดี

1. วรรณคดีและวรรณกรรม

วรรณคดีคืองานเขียนที่ใช้กลวิธีในการแต่งอันประกอบด้วยเชิงชั้นของวรรณศิลป์ให้ ผสานกลมกลืนกับเนื้อหาที่นำเสนอและการแสดงแนวคิดของกวี วรรณคดีจึงเป็นดั่งกระจกเงา ที่สะท้อนให้เห็นถึงสภาพสังคม วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และความเป็นชาติ โดยวรรณคดีอาจ เป็นทั้งวรรณคดีที่เป็นมุขปาฐะ (Oral Literature / Patha Told) และวรรณคดีลายลักษณ์ (Court Literature / Case Writing) วรรณคดีและวรรณกรรมมีลักษณะที่เหมือนกันคือเป็น งานเขียนที่ถ่ายทอดจากผู้ประพันธ์ มีท่วงทำนองในการเขียนที่ดี แต่อาจต่างกันด้วยเรื่องของ เวลา กล่าวคือหากเป็นงานเขียนในยุคเก่าเรียกว่าวรรณคดี หากเป็นงานเขียนในยุคปัจจุบันเรียกว่าวรรณกรรม ดังที่ รื่นฤทัย สัจพันธุ์ (2549 : 58) อธิบายว่า “วรรณคดีหรือวรรณกรรมคือ งานประพันธ์ที่แสดงความรู้สึคนึกคิดของมนุษย์อย่างมีศิลปะ งานประพันธ์ที่สืบทอดกันมาช้านาน มีเวลาเป็นเครื่องตัดสินและมีผู้ยกย่องคุณค่าเป็นที่ประจักษ์อย่างกว้างขวางมักได้รับการ เรียกว่าวรรณคดี ส่วนงานประพันธ์ในรูปแบบอย่างใหม่ซึ่งปรากฏนับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา มีคุณค่าในฐานะเป็นงานประพันธ์ร่วมสมัยเรียกว่าวรรณกรรม”

2. การวิจารณ์วรรณคดีและความสำคัญของการวิจารณ์วรรณคดี

การวิจารณ์วรรณคดีคือ การศึกษา การประเมิน และการตีความว่าวรรณคดีเรื่องนั้นๆ เป็นอย่างไร ทั้งนี้ในการวิจารณ์วรรณคดีจะต้องมีหลักเกณฑ์และเป้าหมายในการวิจารณ์ว่าจะ วิจารณ์วรรณคดีเรื่องนั้นๆ ในแนวใด เช่น วิจารณ์แนวประวัติศาสตร์ วิจารณ์แนวจิตวิทยา วิจารณ์แนวชีวประวัติ เป็นต้น การวิจารณ์วรรณคดีเป็นการมองวรรณคดีในมุมมองพิเศษที่เป็น จุดเด่นของวรรณคดีเรื่องนั้นๆ ด้วยความคิดเป็นปัจเจกของผู้วิจารณ์แต่ละคนซึ่งในวรรณคดี เรื่องเดียวกันผู้วิจารณ์แต่ละคนอาจวิจารณ์ต่างกันได้

การวิจารณ์วรรณคดีมีความสำคัญต่อนักอ่าน เพราะช่วยให้นักอ่านเข้าใจหนังสือได้ ชัดเจนขึ้นและเห็นความสำคัญของหนังสือที่อ่าน อย่างไรก็ตามผู้อ่านบางคนอาจเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยกับการวิจารณ์ก็ได้ซึ่งต้องขึ้นอยู่กับความรู้และความคิดเห็นของผู้อ่านวรรณคดีเรื่อง

นั้นๆ การวิจารณ์วรรณคดีช่วยให้นักเขียนมีโอกาสดำเนินงานเขียนของตนให้ดียิ่งขึ้น และช่วยประชาสัมพันธ์งานเขียนอีกด้วย การวิจารณ์วรรณคดียังมีประโยชน์ต่อวงการวรรณกรรม เพราะจะช่วยส่งเสริมงานเขียนให้มีการพัฒนา นอกจากนี้การวิจารณ์วรรณคดียังก่อให้เกิดจิตสำนึก (conscious) เกิดความตระหนักและยำเกรงในบางเรื่องที่อาจไม่เคยได้ให้ความสนใจ ไม่ได้นึกถึงหรือข้ามเลยไป ดังบทกวี “เปิบข้าว” ของ จิต ภูมิศักดิ์ ที่กล่าวถึงชีวิตของชาวนา ซึ่งหากนำมาวิจารณ์วรรณคดีแนวสังคม ย่อมแสดงให้เห็นถึงสภาพของชาวนาและคุณค่าของข้าว แต่หากนำมาวิจารณ์แนวศิลปะเพื่อชีวิต บทกวีแสดงให้เห็นถึงปฏิกิริยาของกวีที่ซ่อนไว้ในกลวิธีการแต่งในเชิงวรรณศิลป์อันแสดงถึงความรู้สึกของกวีที่เกลียดและชิงชังน้ำนาข้าวชั้นสูงหรือพวกผู้ดีมีเงินทั้งนี้เพราะศิลปะเพื่อชีวิตในทรรศนะของจิต ภูมิศักดิ์ คือ ศิลปะที่มุ่งต้องเกี่ยวเพื่อชีวิต ของมวลมิตรผู้ใช้แรงงานทุกแห่งหน ใช้ศิลปะอย่างที่นักสัปดน ใช้เพื่อตนศิลปินชีวิตรเดียว (จิต ภูมิศักดิ์, 2551 : 47)

ผู้วิจารณ์วรรณคดีจะต้องเป็นผู้ที่กล้าเขียนกล้าวิจารณ์และที่สำคัญก็ต้องเป็นผู้ที่สามารถใช้ภาษาเพื่อสื่อให้ผู้อ่านเข้าใจในงานวิจารณ์ของตน นักวิชาการท่านวิทยากร เชียงกูล อธิบายถึงงานเขียนของนักวิจารณ์ไว้ว่า งานวิจารณ์นั้นในสังคมที่เจริญด้วยศิลปวัฒนธรรม ถือว่าเป็นงานที่มีคุณค่าควบคู่ไปกับงานเขียน อาจไม่ดีเท่าแต่ก็ไม่ใช่ว่าต่างกันอย่างยิ่งขนาดที่นักเขียนจะหมิ่นนักวิจารณ์ได้ มีงานวิจารณ์ดีตีพิมพ์มากมายซึ่งเป็นที่ยกย่อง และอยู่มาจนถึงปัจจุบันและไม่น่าแปลกใจเลยที่ว่าเป็นความจริงอย่างยิ่งที่นักวิจารณ์ผู้มีความสามารถบางคน สามารถมองงานบางชิ้นได้ลึกซึ้งและอธิบายออกมาได้ดีกว่าผู้สร้างงานนั่นเองเสียอีก และนี่เองคือหัวใจและค่าแท้ๆ ของงานวิจารณ์ ซึ่งมีขึ้นเพื่อสร้างสรรค์ ไม่ทำลาย (วิทยากร เชียงกูล, 2513 : 21) จะเห็นได้ว่าการวิจารณ์วรรณคดีมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง หากวรรณคดีเป็นดังกระจกเงา งานวิจารณ์วรรณคดีก็เป็นเครื่องตรวจพิจารณาว่ากระจกเงานั้นเป็นอย่างไร มีคุณภาพมากน้อยเพียงใด มีภาพสะท้อนที่เหมือนจริงหรือบิดพลิ้วอย่างไร

3. ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับระบบนิเวศที่ปรากฏในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช

ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช (ศิลาจารึกหลักที่ 1) เป็นวรรณคดีลายลักษณ์เล่มแรกของไทย ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราชได้รับการประกาศเกียรติคุณจากคณะกรรมการที่ปรึกษานานาชาติขององค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติให้ขึ้นทะเบียนเป็นมรดกความทรงจำของโลกด้านเอกสารหอสมุดและจดหมายเหตุ ปัจจุบันศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช (ศิลาจารึก หลักที่ 1) ตั้งอยู่ ณ ห้องประวัติศาสตร์ชาติไทย

พระที่นั่งศิวโมกขพิมาน พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร ถนนหน้าพระธาตุ แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราชมิได้เป็นเพียงมรดกแห่งความทรงจำของโลกด้านเอกสารหอสมุดและจดหมายเหตุ มิได้เป็นเพียงโบราณวัตถุที่เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญของชาติไทยเท่านั้น แต่จากการตรวจพิจารณาวรรณคดีเชิงพุทธนิเวศ ทำให้พบว่าศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราชยังเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของนิเวศวิทยาที่ทำให้ทราบว่า ในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราชแห่งกรุงสุโขทัยมีระบบนิเวศที่อยู่ในภาวะสมดุล แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับระบบนิเวศทั้งที่เป็นองค์ประกอบที่ไม่มีชีวิตและที่มีชีวิตเป็นไปในลักษณะที่เกื้อกูล (Assistant Relation) ไม่ปรากฏความสัมพันธ์ในการทำลายล้าง (Destructive Relation) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะจำนวนของประชากรที่มีไม่มากและความใส่ใจดูแลของผู้ปกครองบ้านเมือง ซึ่งเห็นได้จากการที่เมืองสุโขทัยแม้จะมีแหล่งน้ำธรรมชาติอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น “ทะเลหลวง (ทะเลหลวง)” ซึ่งหมายถึงทุ่งกว้างที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามธรรมชาติ มี “ตระพัง” มี “โพยสี” ซึ่งเป็นหนองน้ำธรรมชาติ แต่ชาวสุโขทัยก็ยังมีการสร้างระบบนิเวศขึ้นเองด้วยการสร้าง “สรีดงส์” เป็นคลองส่งน้ำเพื่อใช้ในการปลูกพรรณไม้ ดังเนื้อความ มีสรีดงส์ (สรีดงส์) มีป่าพร้าว ป่ายาง (พ่อขุนรามคำแหงมหาราช, 2550 : 24) นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งมีชีวิตที่เป็นไปในลักษณะของการพึ่งพาแบบชั่วคราว เช่น การนำช้างมาใช้เป็นพาหนะ หรือใช้ในการออกศึก เป็นต้น

“อุตุนิยาม” ซึ่งเป็นกฎของธรรมชาติของสิ่งไม่มีชีวิตในธรรมชาติเช่น ลม ฟ้า อากาศ ฤดูกาล ดิน น้ำ ตลอดจนปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ และความหลากหลายทางชีวภาพ ตามหลักของ “พีชนิยาม” ล้วนแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่ระบบนิเวศได้มอบไว้ให้กับเมืองสุโขทัย ดังคำประพันธ์ “เมืองสุโขทัยนี้ดี ในน้ำมีปลาในนามีข้าว...เมืองสุโขทัยนี้จึงชม สร้างป่าหมากป่าพลู ทั่วเมืองนี้ ทุกแห่ง ป่าพร้าวก็หลายในเมืองนี้ ป่ายางก็หลายในเมืองนี้ หมากม่วงก็หลายในเมืองนี้ หมากขามก็หลายในเมืองนี้” (พ่อขุนรามคำแหงมหาราช, 2550 : 17-20)

การกำหนดนโยบายทางเศรษฐกิจและการเมืองของพ่อขุนรามคำแหงมหาราชด้วย “จิตตนิยาม” อันเป็นกุศลจิตของพระองค์ยังผลให้ระบบนิเวศอยู่ในภาวะสมดุล ชาวเมืองสุโขทัยมีวิถีชีวิตที่สงบสุขร่มเย็นภายใต้การปกครองของพระมหากษัตริย์ที่ทรงกอปรด้วยคุณธรรม และภายใต้ร่มเงาแห่งพระพุทธศาสนา ไม่มีบันทึกการเผาทำลายป่า ประชาชนมีทักษะการใช้ชีวิตอยู่กับธรรมชาติได้อย่างชาญฉลาด สามารถอยู่กับธรรมชาติอย่างได้ประนีประนอมการเป็นผู้ “มักทรงศีล มักโอยทาน” ของชาวสุโขทัยจึงได้ชื่อว่าเป็นอริยะตามหลักพระพุทธ

ศาสนา ในพระไตรปิฎกกล่าวว่า “บุคคลไม่เชื่อว่าเป็นอริยะเพราะยังเบียดเบียนสัตว์อยู่ แต่ชื่อว่าอริยะเพราะไม่เบียดเบียนสัตว์ทั้งปวง (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 25, ข้อ 270 : 119)

4. ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับระบบนิเวศที่ปรากฏในโคลงทวาทศมาส

โคลงทวาทศมาส เป็นวรรณคดีที่แต่งขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา ปรากฏนามผู้แต่งเป็นกวีสี่ท่านด้วยกัน คือ เยาวราช ขุนพรหมมนตรี ขุนศรีกวีราช และขุนसारประเสริฐ ไม่ปรากฏชัดเจนว่าแต่งขึ้นในรัชสมัยใด แต่หากสันนิษฐานจากลักษณะของการประพันธ์น่าจะแต่งขึ้นในสมัยเดียวกันกับ ลิลิตยวนพ่าย และลิลิตพระลอ โคลงทวาทศมาส เป็นแบบอย่างของวรรณคดีนิราศรุ่นหลังๆ ต่อมา

ในโคลงทวาทศมาสมีปรากฏนัยสำคัญทางนิเวศที่เป็นไปตามกฎธรรมชาติ “นิยาม 5” อย่างชัดเจน แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับระบบนิเวศทั้งที่เป็นองค์ประกอบที่ไม่มีชีวิตและที่มีชีวิตเป็นไปในลักษณะที่เกื้อกูล (Assistant Relation) ไม่ปรากฏความสัมพันธ์ในการทำลายล้าง (Destructive Relation) กวีได้ใช้ระบบนิเวศในส่วนที่เป็น “อุตุนิยาม” คือ ความเคลื่อนไหวของฤดูกาล อากาศและอุณหภูมิ ที่สะท้อนให้เห็นว่ามนุษย์อยู่กับธรรมชาติ และระบบนิเวศที่รายล้อมตนเองได้อย่างมีความสุข สิ่งที่ธรรมชาติได้ให้มากับมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นแผ่นดิน หรือสายฝน ล้วนเป็นวิธีการดำเนินชีวิตและการสร้างสรรค์วัฒนธรรมให้สอดคล้องกับภูมิประเทศและฤดูกาลดังเช่น ในเดือนหกฝนเริ่มตก ชาวบ้านเริ่มทำนา มีพิธีแรกนา มองเห็นธงปลิวไสวเหมือนนางกวักมือเรียก ดังคำประพันธ์ (อ้างในสุมาลี วีระวงศ์, 2550 : 179)

เดือนหกเริ่มให้ร่ำ	ฤทาย
ยามย่อมชนบทลือ	ท้องหล้า
ธงวัชโปกบโยปลาย	งอนง่า
คิดว่ากรวักข้า	เล่นตาม

ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับระบบนิเวศในส่วนที่มีชีวิตนั้นสะท้อนให้เห็นว่าการบุกรุกทำลายธรรมชาติมีน้อยมาก ในบทกวีแสดงให้เห็นถึงความหลากหลายทางชีวภาพมีการกล่าวถึงนกและปลานานาชนิด เช่น นกกระสา นกกระส้าง ปลาสาก (ปลาน้ำดอกไม้) ปลาแขยง และปลาสร้อย เป็นต้น ไม่ปรากฏความสัมพันธ์ในเชิงไล่ล่าหรือทำร้ายของมนุษย์ที่มีต่อระบบนิเวศ แต่กลับปรากฏการแสดง “จิตตนิยาม” อันเป็นกุศโลบายของกวีและความเชื่อในเรื่องของผลแห่งกรรม “กรรมนิยาม” ดังคำประพันธ์ (อ้างในสุมาลี วีระวงศ์, 2550 : 181)

เพรงเราเคยพรากเนื้อ	นกไกล คู่ฤ
ริบราขเอาของเขา	คั่งไว้
มาทันปลิดสายใจ	เจียรจาก เรียมนา
มานิราศรศให้	ห่างไกล

นอกจากนี้โคลงทวาทศมาสยังได้แทรก “ธรรมนิยาม” ไว้ในเนื้อเรื่องโดยตลอด เพราะจากคำประพันธ์ทั้งหมดได้สะท้อนให้เห็นว่า ไม่ว่ากาลเวลาหรือภูมิอากาศจะเป็นอย่างไร หรือเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร คนในยุคหนึ่งและสังคมนั้นก็สามารถอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างประนีประนอม มีความสัมพันธ์อันดีกับระบบนิเวศ ไม่มีการทำร้ายหรือดักตวงทรัพยากรจนทำให้ระบบนิเวศขาดภาวะสมดุลแต่อย่างใด แต่ยังสามารถนำเอาสิ่งต่างๆ เหล่านั้นมาประยุกต์ให้เป็นประเพณีวัฒนธรรม

5. ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับระบบนิเวศที่ปรากฏในกาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง

กาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดงเป็นวรรณคดีที่แต่งขึ้นในรัชสมัยของพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศแห่งกรุงศรีอยุธยา ผู้ทรงพระนิพนธ์คือ เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศไชยเชษฐาสूरียวงศ์ (เจ้าฟ้ากุ้ง) แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทกาพย์ห่อโคลง ในโอกาสที่พระองค์ขบวนเสด็จทางสถลมารคของพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศไปนมัสการพระพุทธบาทที่สระบุรี ธารทองแดงเป็นลำธารที่เกิดจากเขาธารทองแดง ตำบลธารเกษม อำเภอพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี กาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดงได้ชื่อว่าเป็นวรรณคดีที่มีนัยสำคัญทางนิเวศที่ชัดเจน และแสดงให้เห็นถึงภาวะความสมดุลของระบบนิเวศในประเทศไทยในยุคนั้น เนื้อเรื่องพรรณนาถึงขบวนเสด็จ สัตว์ป่า พรรณไม้ ปลา สัตว์บกและสัตว์น้ำ ส่วนการใช้ภาษาในวรรณคดีที่สื่อนัยสำคัญเรื่องระบบนิเวศนั้นพบว่าการสรรคำโดยเลือกใช้คำให้เหมาะสมกับเนื้อเรื่องและสอดคล้องกับลักษณะคำประพันธ์โดยใช้คำไวพจน์ คำสัทพจน์ และการเล่นคำ

กาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดงเป็นวรรณคดีที่แสดงนัยสำคัญทางนิเวศที่เป็นไปตามหลัก “นิยาม 5” อย่างชัดเจน อันได้แก่ “พิชนิยาม” ซึ่งเป็นกฎธรรมชาติที่กล่าวถึงสิ่งมีชีวิตในเรื่องของพันธุกรรมทำให้ผู้อ่านได้เห็นความหลากหลายทางชีวภาพที่มีอยู่ในระบบนิเวศ “อุตุนิยาม” ซึ่งเป็นกฎของธรรมชาติของสิ่งไม่มีชีวิตในธรรมชาติเช่น ลม ไฟ อากาศ ฤดูกาล ดิน น้ำ ตลอดจนปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ และความหลากหลายทางชีวภาพ ตามหลักของ “พิชนิยาม” ที่ปรากฏตลอดเส้นทางการเดินทางจากอยุธยาถึงธารทองแดงล้วนแสดงให้เห็นถึง

ความเกื้อกูลที่ระบบนิเวศได้มอบไว้ให้กับมนุษย์ ให้ความสุขกับมนุษย์ ดังคำประพันธ์ (เจ้าฟ้าธรรมธิเบศไชยเชษฐาสุริยวงศ์, 2553 : 94)

ธารไหลใสสะอาดน้ำ	รินมา
มีฉาชาตินานา	หวันว่าย
จอกสรวายกินโคลคลา	เชยหมู่
ตามคู่มากล้ายคล้าย	ผุดให้เห็นตัว

ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับระบบนิเวศในส่วนที่มีชีวิตนั้นแสดงให้เห็นว่าระบบนิเวศยังอยู่ในภาวะสมดุลไม่ปรากฏการทำร้ายระบบนิเวศแต่สะท้อนให้เห็นถึง “จิตตนิยาม” ในด้านกุศลจิตของกวีที่ไม่มีการทำร้ายระบบนิเวศในส่วนที่มีชีวิตแต่อย่างใด แต่กลับมองสิ่งมีชีวิตร่วมโลกด้วยความเมตตา ดังคำประพันธ์

กระจิบกระจาบน้อยน่ำ	เอ็นดู
ปากตะกั่วขายชมพู	แห่งห้อม
นกไส้กรอดดูฟู	พองปีก
จอแจพรั่งพรั่งพร้อม	เพรียกร้องในไพร

ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับระบบนิเวศที่ปรากฏในวรรณคดีสะท้อนให้เห็นว่าแม้กวีผู้อยู่ในฐานะสูงศักดิ์ที่มีตำแหน่งเป็นถึงกรมพระราชวังบวรสถานมงคลแห่งกรุงศรีอยุธยา ก็ยังทรงมองสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ที่อยู่ร่วมโลกอย่างเข้าใจในธรรมชาติของสิ่งนั้นๆ ภาพชีวิตจากธรรมชาติทำให้ทรงดำริย้อนรำลึกไปถึงความรักความอบอุ่นในครอบครัว ดังคำประพันธ์ (เจ้าฟ้าธรรมธิเบศไชยเชษฐาสุริยวงศ์, 2553 : 39)

ตัวตุนงนคลาคลาน	ได้อาหารเข้าในโพรง
ขอบกลตันสำโรง	เข้าเคล้าคู่อยู่เป็นรัง

6. ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับระบบนิเวศที่ปรากฏในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ฉบับหอสมุดแห่งชาติ

เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนเป็นวรรณคดีที่มีเค้าความเดิมมาตั้งแต่สมัยพระรามาธิบดีที่ 2 แห่งกรุงศรีอยุธยา แต่เนื้อเรื่องแต่งขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ มีผู้แต่งหลายท่านด้วยกัน เสภา

เรื่องขุนช้างขุนแผนได้รับการยกย่องให้เป็นวรรณคดีมรดก ใจความสำคัญของเนื้อเรื่องเป็นเรื่องรักสามเส้าระหว่างชายสองหญิงหนึ่ง คือ ขุนแผนขุนช้างและนางพิมพิลาไลย (นางวันทอง)

เนื่องจากเสภาเรื่อง ขุนช้างขุนแผนเป็นเรื่องยาว จึงมีนัยสำคัญทางนิเวศปรากฏอย่างชัดเจน และมีปรากฏอยู่เป็นจำนวนมาก พฤติกรรมและการดำเนินชีวิตของตัวละครแต่ละตัว จึงสะท้อนให้ผู้อ่านเห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับระบบนิเวศได้อย่างชัดเจน ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับระบบนิเวศนั้นมีปรากฏทั้งลักษณะที่เกื้อกูล (Assistant Relation) เป็นมิตรกับธรรมชาติและความสัมพันธ์ในลักษณะการทำลายล้าง (Destructive Relation) มีการทำลายระบบนิเวศป่าไม้ซึ่งทำให้พอจะทราบได้ว่าการถางทำลายและเผา (Slash and Burn) มีมาตั้งแต่ยุคโบราณ

เนื้อหาในวรรณคดีเรื่องนี้สะท้อนให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์และสวยงามของระบบนิเวศป่าไม้ที่ยังมีอยู่ ระบบนิเวศป่าไม้ก็ยังคงเป็นที่พึ่งของมนุษย์ (ตัวละครในเนื้อเรื่อง) ได้ตลอดเวลา ดังคำประพันธ์ตัวอย่างที่กล่าวถึงความสมบูรณ์และสวยงามของระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพตามเส้นทางจากอยุธยาไปยังพิจิตร (กรมศิลปากร, 2510 : 45)

ที่เชิงเขาเหล่าพรหมมิ่งไม้	ลมพัดกวัดไกวอยู่พันเหียน
รกรฟ้าขานางยางตะเคียน	กันเกราตระเบาทระเบียนแลชิงชัน
สนสักกรักชิดนกำยาน	ฉนวนฉนวนคล้าคล้าจกจั่น
ปรางปรูประตู่ภูมกัน	เหียงหันกระเพราสะเดาแดง

ในขณะเดียวกันกับที่มนุษย์เองก็เพียรพยายามสรรค์สร้างระบบนิเวศอันดงามขึ้นด้วยฝีมือของมนุษย์เอง ดังเช่น ระบบนิเวศภายในอาณาบริเวณของเรือนขุนช้างที่ประกอบด้วยไม้ยืนต้น ไม้กระถาง ไม้ตัด ไม้เลื้อย อ่างเลี้ยงปลา ฯลฯ สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึง “จิตตนิยาม” ฝายดีของขุนช้างผู้เป็นเจ้าของเรือนที่ยังมีความเป็นมิตรกับธรรมชาติ จนก่อให้เกิดเป็น “กรรมนิยาม” ฝายดี ด้วยการสร้างระบบนิเวศที่สดชื่นสวยงาม ดังคำประพันธ์ ดังคำประพันธ์ (กรมศิลปากร, 2510 : 372)

ยี่สุน่กุหลาบมะลิซ้อน	ช่อนชู้ชุกกลิ่นถวิลหา
ลำตวนกวนใจให้เคลคลา	สาวหยุดหยุดซ้ำแล้วเย็นชม
ถัดถึงกระถางอ่างน้ำ	ปลาทองว่ายคล้าคล้าคลึงสม
พ่นน้ำคำลอยถอยจม	น้ำชมชกคูอยู่เคียงกัน

ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับระบบนิเวศในส่วนที่มีชีวิตที่เป็นสัตว์เป็นสัมพันธภาพที่ดี มีความผูกพันและให้เกียรติดังพี่น้อง มองสรรพสิ่งที่เป็นธรรมชาติด้วยความเท่าเทียมกันก็ได้ถ่ายทอดออกมาโดยใช้โวหารบุคคลวัต (personification) คือเปรียบสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ให้มีอาการดั่งมนุษย์ ดังเหตุการณ์เมื่อนางวันทองขอขม้าม้าสีหมอกก่อนที่จะใช้ม้าสีหมอกเป็นพาหนะ นางใช้สรรพนามแทนตนเองว่า “น้อง” และเรียกม้าสีหมอกว่า “พี่” ดังคำประพันธ์ (กรมศิลปากร, 2510 : 398)

พลอบพลาทางกอดกระซิบบอก	ม้าสีหมอกตัวนี้มีสง่า
เนื้ออ่อนนอนง้อขอสมา	อย่าให้สีหมอกม้ากระเดื่องใจ
วันทองสองมือประนมมัน	พรั่นพรั่นกลัวม้าไม่เข้าใกล้
พี่สีหมอกของน้องอย่าจองภัย	จะขอขี่พี่ไปทั้งผิวเมีย

แต่ในขณะเดียวกันเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนก็ได้สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่มีต่อระบบนิเวศอันสะท้อนถึง “จิตตานิยาม” และ “กรรมนิยาม” ของมนุษย์คือการทำร้ายระบบนิเวศ ด้วยการเผาทำลายป่าและไล่ล่าสัตว์ของข้าราชการตามพระบัญชาของกษัตริย์ ซึ่งเป็นความต้องการนอกเหนือไปจากการล่าเพื่อเป็นอาหารในดำรงอยู่ของชีวิตดังคำประพันธ์ (กรมศิลปากร, 2510 : 25)

ลอดลัดสกดทางในกลางดง	เวียนวงตามเถินเนินไศล
โห่ร้องก้องสนั่นพนมไพร	จุดไฟเผาพงเป็นวงมา
คว้นคลุ้มกลุ้มกลบตลบไป	เปลวไฟโพลงพลามลามป่า
ไม้ไผ่ไหม้ยับย้อรัญญา	งูเห่าเต่าฝาก็บรรลัย
เนื้อเปื้อนเสื่อสาบกวางทราย	หมิหมูกระต่ายไม่อยู่ได้
ลิงค่างโลดโผนโจนจากไม้	นกหกตกใจไปทั้งดง
กระบือเถื่อนใหญ่่น้อยนับร้อยพัน	หวาดหวั่นวิ่งกระเจิงละเลิงหลง
ตกใจด้วยไฟนั่นไหม้พวง	เสียงคนโห่ส่งก็ตรงมา

นอกจากนี้ยังมีการล่าสัตว์เพราะต้องการอวัยวะบางส่วนของสัตว์มาทำเครื่องรางของขลัง ซึ่งล้วนเป็น ความเชื่อและค่านิยมที่ บ่งบอกถึง “จิตตานิยาม” และ “กรรมนิยาม” ของมนุษย์เช่นกัน ดังเช่น การนำองค์ประกอบของระบบนิเวศอื่นๆ มาใช้ในการป้องกันตัวเอง เช่น

น้ำมันสัตว์ เขี้ยว งา ลูกตา รวมทั้งพืชต่างๆ เช่น วาน ไพล และวัตถุธาตุต่างๆ เช่น ทองแดง หิน เพชร เป็นต้น

7. ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับระบบนิเวศที่ปรากฏในเรื่องชีวิตของฉันทลูกกระทิง

ชีวิตของฉันทลูกกระทิง คือผลงานประพันธ์ของนายแพทย์บุญส่ง เลขะกุล เป็นนวนิยายแนวธรรมชาติวิทยา โดยใช้โวหารเชิงบุคคลวัตติ กำหนดให้ตัวละครเอกเป็นลูกกระทิง เป็นงานประพันธ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงภาวะสมดุลของระบบนิเวศป่าไม้ที่สมบูรณ์ไปด้วยธรรมชาติและสัตว์ป่านานาพันธุ์

ในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับระบบนิเวศนั้นความสัมพันธ์ในลักษณะการทำลายล้าง (Destructive) โดยผู้เขียนได้ถ่ายทอดผ่านตัวละครคือลูกกระทิง เป็นความสัมพันธ์เป็นไปในลักษณะที่สะท้อนให้เห็นถึง “จิตตนิยาม” ด้านอกุศลจิตของมนุษย์ที่มีค่านิยมในการล่าสัตว์มีปรากฏอยู่หลายตอน ดังเช่น ตอนที่ละอง ได้เล่าเหตุการณ์เมื่อครั้งที่เขาถูกมนุษย์ไล่ล่าให้ลูกกระทิงฟังดังนี้ เราวิ่งเข้าไปหลบภัยในป่าไม่ได้ เพราะเขาของเราสวยงามจนเกินไป เราต้องหากินอยู่แต่ในทุ่งแจ้ง กลางวันเราก็กินและบงมอยู่ในป่าหญ้าที่ยาวๆ กลางทุ่ง ด้วยเหตุนี้แหละเจ้าลูกกระทิงน้อย เราจึงถูกส่องไฟยิงกันมากในตอนกลางคืน พอถึงฤดูแล้งأيายพวกวายร้ายมนุษย์สองขามันก็เอาไฟมาจุดเผาป่าเผาหญ้าแห้งจนเตียนราบโล่งไปหมด พวกฉันก็เลยไม่มีที่จะหลบนอนหรือหลบหลีกหนีภัยในทุ่งกว้างอีกต่อไป พวกสัตว์ร้ายสองขาจึงมองเห็นฉันได้ง่ายแต่ไกลๆ บางครั้งก็พาหามาช่วยกันขับไล่ยิงฉัน พอตกกลางคืนบางทีมันก็เอารถยนต์ เอาไฟฉายอย่างแรงมาที่เยวส่องยิงพวกเรากอีก พอตกฤดูฝนน้ำท่วมเราต้องหนีขึ้นไปอยู่ตามโคกที่กลางทุ่งأيายสัตว์ร้ายสองขาก็ยังขี่ม้า ขี่ควายตามเข้าไปยิงตีพวกเรากันอีก พวกเราจึงพากันล้มตายสูญหายไปอย่างรวดเร็ว จนเกือบจะไม่เหลือกันอีกต่อไปแล้ว (บุญส่ง เลขะกุล, 2546 : 280)

คำพูดของแม่กระทิงที่สอนลูกสะท้อนให้เห็นว่าความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่มีต่อระบบนิเวศเป็นความสัมพันธ์อันเลวร้ายที่เพิ่มมากยิ่งขึ้น ดังคำประพันธ์ ตามป่าโคก ป่าโปร่ง ป่าทุกแห่ง เรามีละองละมั่งเที่ยวเดินเล่นและหากิน ให้เราได้ชมและได้ตกทายปราศรัย นอกจากละองละมั่งแล้ว สัตว์อื่นๆ เช่น วัวแดง กวาง และอีเก้ง แม้ก็เห็นเขาออกหากินเล่นอยู่ตามชายทุ่งเข้าๆ เย็นๆ แต่มาสมัยนี้โลกของเรานี้ไม่ใช่ที่อยู่อาศัยของพวกเราเหล่าสัตว์เสียแล้วละลูก พวกสัตว์ร้ายสองขาถือดีว่าเขามีอาวุธ เขามีปืน เขามีไฟฉาย เขามีมือที่จะทำอะไรๆ ได้หลายอย่าง เขาก็คอยตามเข่นฆ่า คล้ายกับว่าเขาไม่ยอมให้สัตว์อื่นๆ อยู่ร่วมโลกกับเขา เขาจะอยู่เป็นเจ้าโลกของเขาแต่พวกเดียว (บุญส่ง เลขะกุล, 2546 : 280)

เรื่องชีวิตของฉันทลูกกระหังได้แสดงให้เห็นถึงการกระทำอันมีเจตนาตามหลักของ “กรรมนิยาม” ที่เป็นอกุศลกรรมของมนุษย์ที่มีต่อระบบนิเวศ เป็นความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นมิตรกับระบบนิเวศของมนุษย์มาเป็นเวลาอันเนิ่นนาน และเห็นผลมาจนถึงปัจจุบันในชีวิตจริงว่าแทบไม่มีพื้นที่ป่าหลงเหลืออยู่ในประเทศไทย

สรุป

นิยาม 5 คือ กฎแห่งธรรมชาติ 5 อย่าง ประกอบด้วย อุดุนิยาม พิชนิยาม จิตตนิยาม และกรรมนิยาม โดย “อุดุนิยาม” คือกฎของธรรมชาติที่เกี่ยวกับสิ่งไม่มีชีวิตในธรรมชาติ เช่น ลม ฟ้า อากาศ ฤดูกาล ดิน น้ำ และความผันแปรของวัตถุ มีส่วนที่คล้ายคลึงกับองค์ประกอบของระบบนิเวศในส่วนของสิ่งที่มีชีวิต “พิชนิยาม” คือกฎของธรรมชาติที่เกี่ยวกับเรื่องพันธุ์กรรม มีส่วนที่คล้ายคลึงกับองค์ประกอบของระบบนิเวศในส่วนของสิ่งมีชีวิตที่เกี่ยวกับพันธุ์กรรม “จิตตนิยาม” คือกฎของธรรมชาติที่เกี่ยวกับการทำงานของจิตที่ส่งผลให้เกิดพฤติกรรมต่างๆ ทั้งที่ดีและไม่ดี จิตตนิยามมีความเกี่ยวข้องกับระบบนิเวศในด้าน “นิเวศสำนึก” ของมนุษย์คือการตระหนักถึงความสำคัญของมนุษย์ที่มีต่อระบบนิเวศ “กรรมนิยาม” คือกฎธรรมชาติที่ว่าด้วยการกระทำของมนุษย์ อันประกอบด้วยเจตนา รวมทั้งผลที่ได้รับจากการกระทำนั้น กรรมนิยามมีความเกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ กล่าวคือเป็นผลอันเกิดจากการกระทำของมนุษย์ที่ปรากฏออกมาในรูปของภาวะสมดุลของระบบนิเวศ และภาวะขาดสมดุลของระบบนิเวศ และ “ธรรมนิยาม” คือกฎธรรมชาติที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์อันเป็นเหตุผลแก่กันของทุกสิ่งตามกฎของนิยามทุกข้อที่กล่าวมา อันเป็นเหตุปัจจัยของภาวะสมดุลของระบบนิเวศ

วรรณคดีที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับระบบนิเวศในรูปแบบของความสัมพันธ์อันดีเป็นลักษณะของการเกื้อกูล ดังมีปรากฏวรรณคดีเรื่องศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช, โคลงทวาทศมาส, กาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง และเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับระบบนิเวศในรูปแบบของความสัมพันธ์ที่มีการทำลายล้าง มีปรากฏในวรรณคดีเรื่อง เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน และเรื่อง ชีวิตของฉันทลูกกระหัง

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. (2510). **เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน**. (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพมหานคร : อมรการพิมพ์.
- จิต ภูมิศักดิ์. (2551). **ถึงร้อยดาวพรายกระจายแสง**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน.
- เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศไชยเชษฐาสุริยวงศ์. (2553). **ภาพยี่ห้อโคลงประพาสธารทองแดง**. นนทบุรี : วิสดอม.
- นงนภัส คู่ขวัญ เทียงกมล. (2554). **สิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (เล่ม 1)**. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร : แอคทีฟ ปริ้นท์.
- บุญส่ง เลชะกุล. (2546). **ชีวิตของฉันทลูกกระทิง**. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2552). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. (พิมพ์ครั้งที่ 15). กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก.
- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยนาถ) (2555). **พระพุทธศาสนากับวิทยาการสมัยใหม่**. กรุงเทพมหานคร : สุขุมวิทการพิมพ์.
- พ่อขุนรามคำแหงมหาราช. (2547). **ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- มุกดา สุขสมาน. (2535). **ชีวิตกับสภาพแวดล้อม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2534). **พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด 91 เล่ม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- รินฤทัย สัจจพันธุ์. (2549). **สุนทรียภาพแห่งชีวิต**. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- วิทย์ ศิวะศรียานนท์. (2541). **วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์**. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมชาติ.

วิทยากร เชียงกุล. (2513). “การเขียนหนังสือในบ้านเรา” **คนเขียนหนังสือ**. กรุงเทพมหานคร : มิตรนราการพิมพ์.

สุมาลี วีระวงศ์. (2550). “ทวาทศมาส” **นามานุกรมวรรณคดีไทย ชุดที่ 1 ชื่อวรรณคดี**. กรุงเทพมหานคร : แพลน ฟรื้นติ้ง.